УДК 342.97

Х. А. Юзбашян, аспірантка, головний спеціаліст
відділу юридичного забезпечення Головного управління
Державної міграційної служби України в Одеській області
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра конституційного права та правосуддя
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПРАВОВА ПРИРОДА ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено виникненню нотаріальної діяльності. Розглянуто питання розвитку нотаріальної діяльності, визначено етапи становлення нотаріальної діяльності, на підставі аналізу історико-правових положень про сутність нотаріальної діяльності.

Ключові слова: виникнення нотаріальної діяльності, розвиток нотаріальних відносин, проблеми становлення нотаріальної діяльності, реформування нотаріальної діяльності.

Постановка проблеми. Відслідковуючи історичний розвиток інституту нотаріату, вчені отримують можливість глибше зрозуміти його сучасний стан, проблеми і протиріччя, більш чітко побачити перспективу. Тому закономірним є те, що по мірі розвитку нотаріальної діяльності зростає й інтерес до її історії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При написанні цієї роботи були проаналізовані та використані праці та наукові статті таких вчених: В. В. Баранкової, С. П. Вименець, Г. Ю. Гулєвської, Н. В. Ільєвої, П. Д. Калмикова, В. В. Комарова, В. М. Марченко, І. П. Медвєдєва, Л. Г. Павлової, Я. П. Панталієнко, С. Г. Пасічник, Л. К. Радзієвської, К. І. Федорової, Є. І. Фурси, С. Я. Фурси, В. М. Черниша, К. І. Чижмарь, В. В. Яркова та ін.

Мета статті полягає в тому, що для визначення етапів становлення нотаріальної діяльності необхідно дослідити насамперед історичний розвиток цього інституту. Таке визначення можливо зробити, виходячи з аналізу історико-правових положень про сутність такої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Актуальність обраної теми зумовлена насамперед необхідністю всебічного вивчення особливостей становлення нотаріальної діяльності, оскільки зазначений інститут підлягає системному реформуванню в умовах сьогодення.

На сьогоднішній день існує безліч позицій вчених, пов'язаних з виникненням нотаріальної діяльності, але більшість з них вважають, що нотаріальна діяльність виникла з появою писемності та формуванням держави. Але на нашу думку, так би мовити нотаріальна діяльність виникла з появою приватної власності та до появи держави. На користь цього твердження свідчить існування певних зовнішніх ознак при встановленні певних відносин.

Так, все здійснювалося силою факту, без письмових актів: зокрема, перехід права власності на земельну ділянку виражався передачею брили землі; на будинок – відламуванням тріски від дверей чи символічною передачею ключів; на коня – передачею вуздечки; укладення договору виражалося биттям по руках; прийняття спадщини відбувалося шляхом доторкання до неї чи, принаймні, достатньо було просто охопити її зором. Перехід чи встановлення прав супроводжувалися піснями, певними формулами, святкуваннями і та ін., тобто обрядами, що залишали в пам'яті присутніх спогади про здійснену угоду [1, с. 43].

Нотаріус походить від латинського «notarius» – писец, скорописець, секретарь. В перекладі з латинського «noto» – пишу, позначаю, яке, в свою чергу, походить від латинського «nota» – знак [2].

Для визначення початку та етапів нотаріального розвитку застосовується, насамперед, головний принцип, який визначений на основі монографічної літератури. Йдеться про fides publica, що є «ключем нотаріату» [3, с. 175], тобто про зміст публічної довіри (fides publica) до документа (instrumentum), який оформлений третьою особою – при-

© Х. А. Юзбашян, 2017

сяжною або ще й представником вільної професії (табеліон, нотар тощо) – та внесений в протокол відомства, яке має на це право (insinuatio). Такий документ, тобто приватноправовий акт (або акт sui generis), має доказову та виконавчу силу, подібну публічному акту, і може бути, поряд з останнім, офіційним документом.

Fides publica – це принцип, під яким розуміють, коли йдеться про приватноправовий акт, «достовірність документа, його посвідчувальну силу». Він утворений із римського поняття fides, що пояснюється як (віра, довіра), власна чесність і довіра до чужої чесності, вірність даному слову, моральний обов'язок усіх людей (і таким чином, незалежність від римського громадянства) виконувати своє зобов'язання, в чому б воно не полягало. Тому fides стала опорою всіх правовідносин між громадянами Риму (ius gentium) і одним із основних творчих елементів римського правового мислення. «Fides» має також значення справжності, достовірності, особливо документів або свідоцтва (fides testimonii). – Fides publica, при домінанті: офіційна достовірність – probatio». Ось саме в такому спеціальному значенні і використовується fides publica для характеристики нотаріату з погляду його сутнісної сторони.

Правочини у стародавньому Вавилоні укладались у письмовій формі на спеціальних глиняних табличках. Викладення сутності, змісту угоди на табличці забезпечувало довготривале зберігання юридичних документів, які в такому вигляді дійшли до наших днів. Однак піклування про надійність і тривалість збереження документів викликали потребу в появі ще гарантованішої форми – таблички з конвертом: табличка з текстом посипалася глиняним пилом і поміщалася в глиняну оболонку, на якій ще раз повторювався текст і ставилась печатка [4, с. 10].

Розвинувшись у Римській імперії, інститут табеліонату зберігся і після нападу варварів – так, деякі законодавчі акти (наприклад, Едикт Ротарі (643 р.), закон Лиутпранда (713-755 р.) встановлюють обов'язковість дотримання певної письмової форми для найважливіших угод і визначають коло осіб, що здійснюють їх складання (так звані канцелярії), та, крім цього, присутні в судових засіданнях, здійснюють ведення протоколів, складають судові рішення і документи про найважливіші угоди, що відбувалися на народних зборах, керуючись у своїй діяльності формулами, виробленими ще під час Римської імперії.

Розвал Римської імперії не викликав суттєвих реформ у внутрішньому устрої раніше підвладних їй земель. Крім того, істотне збільшення цивільного обороту потребувало стабільного і безконфліктного характеру відносин, а це можливо досягти тільки шляхом зменшення кількості незаконних і заперечних операцій. В цих умовах найважливішим методом вирішення вказаної проблеми була обов'язкова участь неупередженого і юридично грамотного арбітра, що призначається державою, тобто нотаріуса.

У зв'язку з тим, що в історії Європи тривалим був період церковної юрисдикції з певної категорії справ, існував так званий церковний нотаріат. Спочатку (приблизно III ст. н.е.) при єпископах, а згодом і при абатах та інших церковних урядниках під час їх бесід із народом були присутні спеціальні особи (нотаріуси), зобов'язані записувати такі бесіди і складати протоколи. Створивши інститут нотаріату як установу, яка відповідала потребам церковного управління, церква надає послуги населенню, а також призначає нотаріусів для вирішення питань простих мирян. Таким чином, світський нотаріат мовби одержує легітимність від верховної церковної влади [5, с. 108].

Збереження за римським правом його попереднього значення справило могутній вплив на правові системи новостворених об'єднань, а в результаті в країнах Європи отримав свій розвиток і нотаріальний інститут. У зв'язку з цим система організації нотаріальної діяльності, за якої нотаріуси, залишаючись особами вільної професії, здійснювали свої функції як представники держави, отримало назву латинського нотаріату.

Отже, історичний аналіз надав можливість виділити наступні погляди виникнення нотаріальної діяльності: 1) до виникнення держави; 2) нотаріальна діяльність виникає з появою держави та писемності, яка в свою чергу поділяється на наступні етапи:

- етап формування, на якому встановлюється вимога обов'язковості засвідчення певних приватноправових відносин третьою особою;

- етап становлення нотаріальної діяльності, як окремої організаційної структури публічно-правового характеру;
- етап розвитку нотаріальних відносин, пов'язаний з розвитком економічних та політичних відносин та укріпленням ролі держави та її інституцій в житті певної країни;
- сучасний етап, пов'язаний з постійним удосконаленням та реформування нотаріальної діяльності з погляду дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Висновки. На підставі викладеного можна зробити висновок, що вивчення і наукове дослідження історичного минулого інституту нотаріату, суттєво допоможе посилити роль нотаріуса в економічному та соціальному житті, зробити його фігуру більш вагомою у правозахисній системі, підвищити престиж його професії.

Список літератури

1. Калмыков П. Д. О символизме права вообще и русского в особенности / П. Д. Калмыков. – СПб., 1839. – 83 с.
2. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/нотаріус.
3. Медведев И. П. Очерки византийской дипломатики : частноправовой акт / И. П. Медведев. – Л. : Наука, 1988. – 264 с.
4. Выменец С. П. Историко-правовые аспекты становления и развития института нотариата. Российский и международный опыт / С. П. Выменец. − СПб. : Академия общественных связей, 2000. − 231 с.
5. Ільєва Н. В. Правове регулювання нотаріальної діяльності в Україні: адміністративно-правові засади: дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ільєва Наталія Василівна. – Харків, 2011. – 196 с.

Стаття надійшла 17.09.2017 р.

К. А. Юзбашян, аспирантка, главный специалист
отдела юридического обеспечения Главного управления Государственной
миграционной службы Украины в Одесской области
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра конституционного права и правосудия
Французский бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Украина

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЯ НОТАРИАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Резюме

Статья посвящена возникновению нотариальной деятельности. Рассмотрены вопросы развития нотариальной деятельности, определены этапы становления нотариальной деятельности, на основании анализа историко-правовых положений о сущности нотариальной деятельности.

Ключевые слова: возникновение нотариальной деятельности, развитие нотариальных отношений, проблемы становления нотариальной деятельности, реформирование нотариальной деятельности.

K. A. Yuzbashyan, Postgraduate, Chief specialist
of the Legal Support Department the Main Directorate
of the State Migration Service of Ukraine in the Odessa region
Odessa I. I. Mechnikov National University
the Department of Constitutional Law and Justice
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

LEGAL NATURE OF DEVELOPMENT AND INITIATION NOTARIAL ACTIVITY

Summary

The article is devoted to the appearance of notarial activity. The questions of development of notarial activity are considered, stages of formation of notarial activity are determined, on the basis of the analysis of historical and legal provisions on the essence of notarial activity.

Key words: the appearance of notarial activity, the development of notarial relations, the problems of the formation of notarial activities, the reform of notarial activities.